

ONTDEK HET EDE VAN HONDERD JAAR GELEDEN

Collectie Vereniging Oud Ede

Afstand: ca. 2 km

START: Station Ede Centrum (vanaf 10:00 tot 16:00 uur)

Doelgroep: Jong en oud

EIND: Winkeltje Lammert van de Bospoort (tot 17:00 uur)

Deze wandelpuzzeltocht wordt georganiseerd door de Vereniging Oud Ede als onderdeel van de Open Monumentendag. Omdat het dit jaar 100 jaar geleden is dat de Vereniging Oud Ede werd opgericht, word je meegenomen naar het Ede van 1924.

Onderweg krijg je informatie over verschillende panden of voorwerpen die je tegenkomt. Ook kan je vragen beantwoorden, hiervoor krijg je een apart blad. Soms moet je goed kijken, soms moet je raden. Het is de bedoeling dat je het juiste antwoord op het blad aankruist. Bij een aantal panden kan je naar binnen, dit wordt dan aangegeven.

Deze wandelpuzzeltocht loop je niet alleen, maar samen met notaris Fischer. Hij zal zich hieronder even kort voorstellen. Tijdens de wandelpuzzeltocht wijst hij jou op de bijzondere gebouwen en plekken in dit stukje van Ede. Alsof dit in 1924 gebeurde.

'Goedendag, ik ben Willem Frederik Jacob Fischer. Net als mijn vader en opa ben ik notaris in Ede. Samen met zes andere belangrijke mannen in Ede heb ik in dit jaar [1924] de vereniging 'Oud-Ede' opgericht. Het doel van deze vereniging is om alle belangrijke informatie over Ede te bewaren voor de toekomst. Het is fijn als oude dingen, bijvoorbeeld boeken of spullen, niet worden weggegooid voordat goed is bekeken of ze belangrijk zijn voor het verhaal van Ede. Zelf weet ik veel van oude gebouwen en de mensen die er wonen. Ik hoop jullie hier tijdens deze rondwandeling wat meer over te vertellen en laat jullie ook mijn eigen woonhuis zien.'

NOTARIS FISCHER
AAN HET WOORD

DIT GEBEURDE
NA 1924

ROUTE

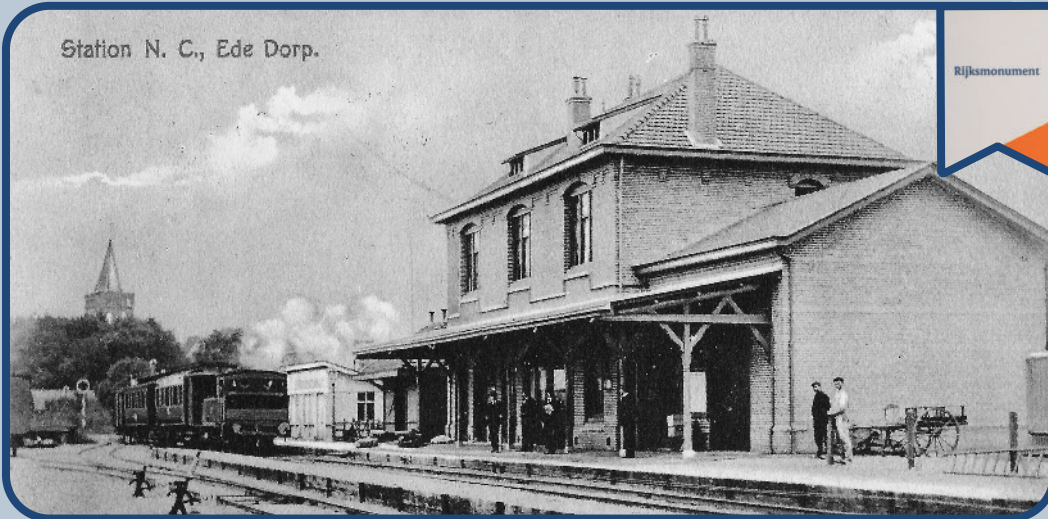

VRAAG

WEETJE

1. STATION EDE DORP

Collectie Vereniging Oud Ede

Dit is station Ede Dorp. Het is in 1902 gebouwd voor 16.000 gulden door de Veluwe Stoomweg Maatschappij (VSM; te zien op de schouw binnen). Het station ligt aan het spoor tussen Ede en Nijkerk. In Lunteren staat een soortgelijk stationsgebouw als hier in Ede. Beneden in het gebouw zijn een grote hal en drie wachtkamers voor de verschillende Klassen - een eerste, tweede en derde klasse. Hierboven woont de stationschef met zijn gezin. In de trein zitten vooral boeren met hun pluimvee en eieren. Daarnaast reizen ook scholieren en dames die in Barneveld gaan winkelen met deze trein.

F

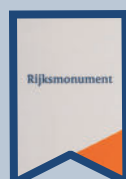
Het spoor tussen Barneveld en Nijkerk werd al in 1937 gesloten. Vanaf 1951 veranderde de naam van het station in Ede Centrum. Doordat het werk aan het spoor anders werd en meer automatisch, was het stationsgebouw niet meer nodig. Tussen 1972 en 2016 is het stationsgebouw gebruikt door het Museum Oud Ede. Hierna is dit museum naar Cultura verhuisd. Het gebouw wordt nu gebruikt als interieurwinkel. De treinen rijden van station Ede-Wageningen naar station Amersfoort Centraal en stoppen op alle tussenliggende stations. De NS is eigenaar en verhuurder van dit station.

100

Wist je dat een RIJKSMONUMENT een gebouw of voorwerp is dat belangrijk is voor Nederland?
En dat een GEMEENTELIJK MONUMENT een gebouw of voorwerp is dat belangrijk is voor een stad of gemeente?
Je herkent monumenten aan hun monumentenschildje.

Beantwoord VRAAG 1

SCHILDJE
RIJKSMONUMENT

SCHILDJE
GEMEENTELIJK MONUMENT

We lopen langs de cafés schuin rechts door de Nieuwe Stationsstraat richting het Maandereind

2

2. WILHELMINALANTAARN

Vereniging Oud Ede

Deze Wilhelmina lantaarn kreeg Ede vorig jaar [1923] van de Edese burgerij, omdat koningin Wilhelmina toen 25 jaar koningin van Nederland was. De gaslantaarn is gemaakt door de Edese Machinefabriek en IJzergieterij Henneman. Aan de spits (bovenin) hangt een dubbele ring met daarin de tekst 'WILHELMINA 9 SEPT. 1898 - 1923'. Aan deze ring hangen vier gasarmaturen. De gaslantaarn is ontworpen in de stijl van de Amsterdamse School.

De lantaarn is verschillende keren verplaatst, maar staat nu weer ongeveer op zijn eerste plaats. Deze gaslantaarn is vanaf 2002 rijksmonument, omdat deze bijzonder en zeldzaam is en omdat deze van waarde is als geschenk van de Edese burgerij voor het jubileum van koningin Wilhelmina. In 2012 is in de gaslantaarn een kunstwerk geplaatst.

100

3. WATERPOMP

Bij een waterpomp kan je water halen door de zwenkel heen en weer te bewegen. Zo komt het grondwater naar boven, dat bijvoorbeeld gebruikt wordt om te drinken of om de was te doen. Alleen de brandweer en die bewoners die in een huis wonen mogen water uit de pomp halen – dit heet met een moeilijk woord pomprecht. Vaak komen mensen elkaar hier tegen en praten met elkaar.

Doordat leidingen werden aangelegd – iedereen heeft nu kranen in huis – was de dorpspomp niet meer nodig. Maar sinds 2021 staat hier weer een waterpomp, die lijkt op de oude. Je hoeft nu alleen geen water meer te pompen, maar je kunt op een knopje drukken. Handig als je in de hete zomer dorst hebt gekregen.

Beantwoord VRAAG 2

?

3

We lopen via het Maandereind naar Grotestraat 1 (Lucardi)

4. GROTESTRAAT 1

Collectie Vereniging Oud Ede

Groet uit EDE, — Grootestraat.

Beantwoord
VRAAG 3

Dit gebouw is bedacht door de Edese architect Leendert van Zoelen en gebouwd in 1907. Pieter Sibbles werkt hier beneden in zijn boekhandel. In De Nieuwe Boekhandel worden boeken, tijdschriften, kranten, kantoorspullen, schoolspullen en sigaren verkocht. Ook kan je er boeken lenen. Boven de winkel woont Sibbles met zijn gezin. Laatst nodigde hij mij - samen met een aantal andere belangrijke mannen in Ede - uit voor een kopje koffie en een goed gesprek over de geschiedenis en het erfgoed van Ede. Erfgoed is een moeilijk woord voor alle oude dingen, bijvoorbeeld boeken, gebouwen of voorwerpen, die belangrijk zijn in de geschiedenis van een dorp, stad of land. Wij hebben toen besloten om de vereniging 'Oud-Ede' op te richten.

De zoon van Pieter Sibbles kwam in de boekwinkel van zijn vader werken en nam de winkel over. Pieter Sibbles en zijn vrouw lieten een huis aan de Arnhemseweg bouwen. Sibbles schreef veel over de geschiedenis van Ede. Hij overleed in 1950. In het gebouw hebben meerdere winkels gezeten, waaronder boekwinkel Bruna en Lucardi.

100

Wist je dat Leendert van Zoelen de ontwerper is van meer gebouwen in de Grootestraat? Bijvoorbeeld de gebouwen waar nu Ziengs en Zuivelhoeve in zitten. Er is ook een straat naar Leendert van Zoelen genoemd. De Leendert van Zoelenlaan ligt achter de Amsterdamseweg.

4

We lopen verder over de Grootestraat en stoppen bij de HEMA

Al sinds 1829 is dit hotel – dat de Hof van Gelderland wordt genoemd - een bekende plek in Ede. Je kunt er slapen, maar dorpsgenoten gaan ook vaak voor de gezelligheid naar dit hotel. Tegenover dit gebouw lag de 'overtuin' Rozenhage. Sinds 1913 is deze overtuin van de gemeente Ede, die plannen heeft om op deze plek markten te houden. Naast het hotel zit de garage van Van Laar waar je auto's kunt huren.

Vanaf 1963 wordt het gebouw gebruikt door HEMA. De gemeente kapt in 1927 de bomen in de 'overtuin' om daar ruimte te geven aan de weekmarkten. In 1977 komt op deze plek een groot winkelcentrum dat de naam 'Hof van Gelderland' krijgt. In 2003 is dit winkelcentrum afgebroken. Nu zijn er op deze plek verschillende winkels met hierboven woningen. Als je nu voor HEMA staat, kan je vanaf de eerste verdieping nog het oude hotel herkennen.

100

Wist je dat de naam Hof van Gelderland al in 1801 voorkomt? Deze naam werd ook al gebruikt voor een huis dat eerder op deze plek stond en in 1807 is afgebroken.

We lopen verder over de Grotestraat en stoppen bij de Oude Kerk

Deze oude kerk wordt al in het jaar 1216 vermeld. Waarschijnlijk was dit toen een klein kerkje, dat steeds werd verbouwd tot een grotere en hogere kerk. Dit had ermee te maken dat mensen steeds slimmer werden en manieren ontdekten om groter en hoger te kunnen bouwen, met grotere ramen en meer licht. In 1421 ging de kerk helemaal kapot door oorlog. Op de oude funderingen, dit zijn zware stukken steen onder de grond waarop de muren staan, is een hele nieuwe kerk gebouwd. Deze nieuwe kerk kreeg een groter koor, een koor is het halfronde deel van de kerk tegenover de toren. De kerk werd in gotische stijl gebouwd, met grote ramen met spitsbogen. In 1624 was er oorlog met Spanje en werd de kerk van binnen en van buiten kapot gemaakt. In 1635 sloeg bij zwaar onweer de bliksem in de toren, waardoor de toren afbrandde en op het kerkdak viel. Hierna is de kerk weer opgebouwd. Achter de kerk is een kerkhof of begraafplaats.

Wist je dat de eerste kerk op deze plek waarschijnlijk een houten kerk is geweest?

In 1964 werd de hele kerk gerestaureerd, dit is een moeilijk woord voor repareren. Het is namelijk zo dat alle bouwmaterialen na jaren minder goed worden. Er moeten soms dus wat stenen of leien – het materiaal dat op het dak ligt – vervangen worden. Het kerkhof/de begraafplaats is in 1970 weggehaald, omdat er een nieuw stadhuis kwam. In 1970 is de Oude Kerk een rijksmonument geworden.

100

We lopen een kort stukje (ca. 25 meter) de Grotestraat verder en slaan dan het straatje Driehoek, rechtsaf in. We stoppen bij nummer 32

Beantwoord VRAAG 4

?

7A. DRIEHOEK 32, BOERDERIJ

Collectie Vereniging Oud Ede

Wist je dat het zorgen voor monumenten – met een moeilijk woord monumentenzorg – in iedere tijd anders is? Vroeger waren er plannen om deze boerderij te verplaatsen, omdat deze in de weg stond bij het bouwen van nieuwe woningen. Nu zouden we dit niet meer doen, omdat we vinden dat een gebouw op een plek hoort.

Dit boerderijtje is in ongeveer 1730 gebouwd. Het is niet helemaal zeker wanneer, maar de houten balken die zijn gebruikt hebben merken, dit worden ook wel telmerken genoemd, die laten zien dat de boerderij zo oud zou kunnen zijn. Het is een van de oudste gebouwen in het centrum van Ede dat bewaard is gebleven. Sinds ik mij kan herinneren is de boerderij van de familie Hendriksen. Aan de voorkant woont de familie Hendriksen; hier zijn twee woonkamers en vier bedsteden, dit is een kleine kamer waarin je kunt slapen. Aan de achterkant van de boerderij werkt de familie. Hier zijn de stallen, waarin ook een koe staat.

In april 1937 werd het boerderijtje voor 570 gulden eigendom van de Vereniging Oud Ede. Het idee kwam van notaris Fischer. Zo kon het gebouw behouden blijven en had de Vereniging een opslag- en expositieruimte. Op 1 juni 1938 werd de museumboerderij door de burgemeester geopend. Voor 10 cent per persoon konden mensen het museum bezoeken. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden de meeste spullen ergens anders opgeslagen en werd in het gebouw tijdelijk gewoond. Na de oorlog werd de boerderij in heel slechte staat aangetroffen, waardoor de vereniging tot 1952 bezig is geweest met de reparatie. Doordat het gebouw steeds slechter werd, ging het museum in 1971 dicht. In 1975 werd de boerderij voor 1 gulden verkocht aan de gemeente met de regels dat: 1. het gebouw gerestaureerd zou worden; 2. het gebouw verhuurd zou worden aan iemand die er een ambacht – een moeilijk woord voor iets met je handen maken – zou uitoefenen en 3. de boerderij een paar keer per jaar open zou zijn voor mensen om te bezoeken. Het gebouw is nu, na een grote verbouwing, een woonhuis.

Beantwoord VRAAG 5

7B. DRIEHOEK 32, BAKHUIS

Vereniging Oud Ede

In 1942, tijdens de Tweede Wereldoorlog, kreeg de Vereniging Oud Ede dit bakhuis van meneer Jochemsen. Hij [Jochemsen] stond op het punt zijn boerderij en het bakhuis af te breken. Een bakhuis hoorde vroeger bij een boerderij. In het bakhuis zat een bakoven waarin brood en koek werden gebakken. Het bakhuis werd afgebroken en bij het boerderijtje van de vereniging opnieuw opgebouwd. In het gebouwtje werden oude voorwerpen bewaard.

100

We volgen de bocht naar links en stoppen bij Driehoek nummer 38

8. DRIEHOEK 38

Vereniging Oud Ede

Dit onbewoonbaar verklaarde arbeiderswoning is van 1962 tot 1973 gebruikt door de Vereniging Oud Ede als hulpgebouwtje. In dit arbeiderswoning – dat ook 't Driehoekje werd genoemd – werden dingen opgeslagen en activiteiten georganiseerd. Hierin kon je bijvoorbeeld op een avond naar een verzameling oude foto's kijken. In 1972 werd het gebouw steeds slechter, waardoor de opgeslagen spullen verplaatst moesten worden. In 1974 kwam er een pottenbakker in het boerderijtje wonen. Ook nu wordt het weer gebruikt als woonhuis.

100

Beantwoord VRAAG 6

Wist je dat dit gebouw geen monument is? Wanneer een gebouw geen monument is, mag er veel zomaar veranderd worden. Bij monumenten is dit anders, omdat deze gebouwen waarde hebben voor een stad of land.

We lopen de Driehoek verder uit en lopen bij de Molenstraat naar links

8

Dit gebouw komt uit 1856 en is gebouwd op de plek van een gebouw uit 1688. Het gebouw is gebouwd als pastorie – dit is een moeilijk woord voor het huis van de dominee. Het is een huis van de kerk, waar de dominee van de Oude Kerk woont. Soms wisselt de kerk van dominee, dan krijgt de nieuwe dominee dit huis. Het werd voor 6000 gulden gebouwd.

F

In 1928 is aan de achterkant een serre gebouwd. In 1988 waren er plannen om het gebouw te slopen en op deze plaats een appartementencomplex te bouwen. Op het laatste moment kocht notaris Posthuma het gebouw en maakte er zijn kantoor van. Zo bleef de oude pastorie toch bewaard.

100

Wist je dat de vorm van het metselwerk boven de kozijnen ook hanenkam wordt genoemd? Dit metselwerk heeft een verticale, staande richting en vangt de krachten van het hierboven liggende metselwerk op.

HANENKAM

Beantwoord VRAAG 7

We steken nu de Molenstraat over en lopen de Grotestraat in. We slaan de eerste straat linksaf de Posthoornstraat in en gaan vervolgens rechtsaf naar de Notaris Fischerstraat. Deze straat heette vroeger de Grotestraat. Hier was het centrum van Ede. Aan deze straat lagen het gemeentehuis met hierachter het politiebureau, de Spaarbank en logement en stalhouderij de Posthoorn. We stoppen bij het Notaris Fischerhuis

9

10. NOTARIS FISCHERSTRAAT 25 T/M 29

Heins, IJ.Th. (IJsbrand) - Fotograaf, Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Documentnummer 310.256

Dit is mijn huis, hier ben ik geboren. Ik heb het complex de naam Fischershuis gegeven. Mijn familie woont en werkt hierin sinds 1818. Mijn opa – die uit Rusland kwam - kocht het huis in 1818. Het is niet helemaal duidelijk hoe oud de verschillende delen precies zijn. Van het middelste deel - nummer 27 - wordt gedacht dat het uit 1790 komt of uit de periode 1825 – 1850. Aan de rechterkant werd nummer 29 in 1818 gebouwd en ik liet nummer 25 aan het begin van deze eeuw [twintigste eeuw] bouwen, zodat ik een kantoor had. Sinds 1911 ben ik notaris in Ede. Het gebouw heeft een neoklassieke bouwstijl, dit betekent dat in het gebouw vormen uit de klassieke oudheid werden gebruikt. Bijvoorbeeld een fronton, dit is een gevelbekroning (versiering, zie de foto).

Notaris Fischer overleed in 1946. Tot zijn dood was hij voorzitter van de Vereniging Oud Ede. De gebouwen hebben verschillende eigenaren gehad. Sinds 1975 zijn het rijksmonumenten. In 1985 zijn de gebouwen in slechte staat. In 2004 worden ze gekocht door kunsthandel Simonis & Buunk, die de rijksmonumenten heel grondig opknapt.

100

Wist je dat deze straat in 1949 de Notaris Fischerstraat is gaan heten, omdat de familie Fischer veel voor Ede heeft gedaan? De familie Fischer was bijvoorbeeld actief binnen de brandweer, de kerk en de spaarbank.

Loop naar het einde van de straat en sla linksaf.
Aan de linkerkant zie je de Noorderkerk

11. NOORDERKERK

Collectie Vereniging Oud Ede

Deze gereformeerde kerk is ontworpen door de Edese architect Albert Kool. Deze architect bedacht meer gebouwen in Ede, bijvoorbeeld verschillende woningen aan de Stationsweg en in het centrum van Ede. Deze kerk is in 1903 gebouwd.

Vanaf 1939 kreeg de kerk de naam Noorderkerk, omdat in het Beatrixpark een tweede gereformeerde kerk werd gebouwd die Zuiderkerk ging heten. In 2011 werd de kerk verkocht. Vanaf 2014 worden er weer iedere zondag kerkdiensten gehouden.

100

Wist je dat dit gebouw nu wordt gebruikt voor concerten, omdat de akoestiek – de manier waarop het geluid klinkt – in de kerkzaal heel goed is? Ook staan in dit gebouw een prachtig klinkend pijporgel en een mooie en bijzondere concertvleugel.

Beantwoord VRAAG 8

➔ Loop een stukje terug over de Amsterdamseweg en steek over naar het winkeltje van Lammert van de Bospoort, Amsterdamseweg 20

MEER WETEN OVER DE VERENIGING OUD EDE?

Het is 100 jaar geleden dat de vereniging Oud Ede is opgericht. In die tijd is er veel veranderd. Eerst mochten bijvoorbeeld alleen belangrijke mensen uit Ede lid worden van de vereniging. Nu is iedereen welkom. Jij kunt dus ook lid worden! In 100 jaar zijn veel voorwerpen verzameld, doordat de vereniging ze heeft gekocht of gekregen. Bijvoorbeeld een koperen ketel, een vuurlepel, een verrekijker van een oud burgemeester en een klontjestang. Al die dingen zijn nu opgeborgen in een (ondergrondse) opslagplaats, die wordt beheerd door de Stichting Historisch Museum Ede (HME). Kijk ook eens op www.oudede.nl.

11

12. WINKELTJE VAN LAMMERT VAN DE BOSPOORT

Collectie Vereniging Oud Ede

Beantwoord VRAAG 9

Dit kruidenierswinkeltje is in 1904 geopend door Lammert van de Bospoort. Het gebouw staat er al vanaf 1895. In het voorste deel is de winkel en een slaapkamer die verhuurd wordt zodat Lammert met dit geld zijn gezin kan onderhouden. Hierachter is de woonkamer met twee bedsteden en in het achterhuis is de keuken, de plek voor de dieren en de waterpomp. Direct achter het huis is een poepdoos aangebouwd [nu: wc]. De tuin is ook ingericht als moestuin. Hier verbouwt Lammert zijn aardappels, groenten en fruit. Op zolder slapen de twee dochters van Lammert, Hilletje en Bartje, die ook meehelpen in de winkel. Bij Lammert kan je verschillende dingen kopen: rijst, bonen, erwten, havermout, gort, groene zeep, stijfsel, stroop, boter, borstels, kwasten, schoonmaakmiddelen, rookwaren, koffiebonen, gemalen koffie, petroleum en aanmaakhout. Bijna alles kan je los kopen. Je krijgt dit in zakjes mee of je kunt zelf iets meenemen om de gekochte dingen in te doen. Omdat Lammert niet de enige winkel is in deze buurt, gaat hij een paar dagen per week huizen langs om te verkopen; zo heeft hij voldoende geld om voor zijn gezin te zorgen.

Na het overlijden van Lammert en zijn vrouw zorgen de dochters voor de winkel en het huis. In 1974 werd de winkel gesloten, maar de inrichting bleef bewaard. Bartje overleed in 1997 en gaf het gebouw aan de Hervormde Kerk in Ede. De kerk verkocht het winkeltje in 1999 aan de gemeente Ede. Nadat het gebouw werd opgeknapt werd het in 2004 opnieuw geopend. Het is een gemeentelijk monument, omdat dit het laatste oude winkeltje in Ede is uit die tijd.

100

Wist je dat je stenen op verschillende manieren kunt metselen?
De manier waarop stenen gemetseld zijn heet metselverband.

EINDE. Lever de antwoordenbladen in en ontvang iets lekkers

12

